

BEDENSEL ENGELLİ BİREYLERİN DÜNYASINDAN SOSYAL HAYATA ENTEGRASYON

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Neslihan ÇIKRIKÇI¹, Özkan ÇIKRIKÇI²

¹ Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Artova Meslek Yüksekokulu, Engelli Bakım ve Rehabilitasyon Bölümü, Tokat, Türkiye, cikrikcineslihan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6091-9356

² Doç. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Tokat, Türkiye, ozkanc61@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-9789-588

Geliş Tarihi: 29.06.2021 Kabul Tarihi: 10.02.2022

Öz: Sosyal hayata entegrasyon, tüm insanlığın çeşitli düzeylerde deneyimlediği bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma, bedensel engelli bireylerin sosyal hayata entegrasyon deneyimlerine ilişkin değerlendirmelerine odaklanmaktadır. Araştırmanın doğası ve amacı doğrultusunda nitel araştırma yaklaşımına dayalı olarak fenomenolojik araştırma desenine ilişkin prosedürler gerçekleştirilmiştir. Amaçlı örnekleme, ölçüt örnekleme ve uygun örnekleme yöntemleri uygulanarak katılımcılar belirlenmiştir. Çalışmaya yaşları 11 ile 17 arasında değişen 22 bedensel engelli birey katılmıştır. Katılımcıların, sosyal hayata entegrasyon süreçlerine ilişkin değerlendirmelerinin derinlemesine incelenmesi amacıyla veri toplama sürecinde yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde tematik analiz tekniği uygulanmış ve üç ana tema açığa çıkmıştır: (i) uyum, (ii) iletişim, (iii) başa çıkma. Uyum teması, bireysel ve sosyal uyum alt temalarını içermektedir. İletişim teması, olumlu iletişim ve iletişim engeli alt temalarının kuramsal dışavurumudur. Başa çıkma teması altında ise kaçınma, mücadele ve destek arama alt temaları belirginleşmiştir. Araştırma sonuçları, sosyal hayata entegrasyon sürecinde bedensel engelli bireylerin deneyimlerine ilişkin derinlemesine değerlendirmeleri yansıtmaktadır.

Anahtar sözcükler: Sosyal hayata entegrasyon, engelli bireyler, özel eğitim, fenomenolojik araştırma, tematik analiz.

Bu makaleyi şu şekilde alıntılایn: Çıkrıkçı, N. & Çıkrıkçı, Ö. (2022). Bedensel Engelli Bireylerin Dünyasından Sosyal Hayata Entegrasyon. *Milli Eğitim Özel Eğitim ve Rehberlik Dergisi*, 4(3), 92-121.

SOCIAL LIFE INTEGRATION FROM THE WORLD OF PSYCHICALLY DISABLED PEOPLE

Abstract: Social life integration emerges as a process experienced by all humanity at various levels. This study focused on the evaluations of physically disabled individuals regarding their social life integration experiences. In line with the nature and purpose of the research, the phenomenological research design procedures, based on the qualitative research approach, were carried out. Participants were determined by applying purposive sampling, criterion sampling and convenient sampling methods. 22 physically disabled individuals aged between 11 and 17 participated in the present study. A structured interview form was used in the data collection process in order to examine the evaluations of the participants regarding their social life integration processes in depth. In the analysis of the data, thematic analysis technique was applied, and three main themes emerged: (i) adaptation, (ii) communication, (iii) coping. Adaptation theme included individual and social adaptation sub-themes. Communication theme was the theoretical expression of positive communication and communication barrier sub-themes. Under the theme of coping, the sub-themes of avoidance, struggle and seeking support became evident. The results of the research reflected in-depth evaluations of the experiences of individuals with physical disabilities in the process of social life integration.

Keywords: Social life integration, disabled people, special education, phenomenological research, thematic analysis.

Cite this article as: Çıkrıkçı, N. & Çıkrıkçı, Ö. (2022). Social Life Integration from the World of Psychically Disabled People. *Ministry of Education Special Education and Guidance Journal*, 4(3), 92-121.

Giriş

Pozitif psikoloji ile ilgili araştırmalar yürüten bilim insanlarının odağında bireylerin en temelde iyi oluşlarına katkı sağlamak bulunmaktadır. Bireylerin refah içinde yaşamaları, hayata etkin katılımları ve bireysel güçlerini fark etmeleri bireyin psikolojik sağlığı açısından oldukça önemlidir. Bununla birlikte bireylerin yaşadıkları toplum içinde birey olarak var olabilmelerinin yaşamlarının birçok boyutunu etkileyebileceği düşünülebilir. Pozitif psikoloji araştırmalarında sıklıkla başvurulan kuramlardan biri olan öz-belirleme kuramı; bireylerin kültür, ırk ve cinsiyet gibi ayırıcı özelliklerinden bağımsız, evrensel psikolojik ihtiyaçları olduğu vurgusunu yapmaktadır (Ryan ve Deci, 2008). Bireylerin amaçları doğrultusunda yaşantılarının zenginleşmesinin motivasyon ve iyi oluş üzerinde olumlu etkilerinin olabileceği belirtilmektedir (Deci ve Ryan, 1985a). Teoride belirtilen evrensel üç temel psikolojik ihtiyaç; özerklik, yeterlik ve ilişkili olmaktır. Özerklik ihtiyacı, bireyin davranışlarını düzenlemesi ve kabullenmesi ile ilişkilendirilmektedir (Ryan ve Deci, 2008). Başka bir ifade ile bireyler seçimlerini yaparken bağımsız olma eğilimindedir (Calp ve Bacanlı, 2016). Öz-belirleme kuramının bir diğer temel psikolojik ihtiyacı olan yeterlik ihtiyacı, bireylerin çevreyle etkili bir biçimde etkileşimde bulunma ve çevreye uyum sağlama kapasitesi olarak tanımlanmaktadır (Deci ve Ryan, 1985b). Öz-belirleme kuramının son evrensel temel psikolojik ihtiyacı ise ilişkili olmaktır. Bireyin diğer insanlarla ve içinde bulunduğu sosyal çevreyle bağlantılı olma isteğini ifade eder (Kowal ve Fortier, 1999). Bu ihtiyaçların doyurulması iyi oluş düzeylerinin yükseltilmesi açısından bireyler için oldukça önemlidir (Ryan, 1995).

Evrensel olduğu bildirilen bu özellikler değerlendirildiğinde tüm bireylerin temel ihtiyaçları olduğu vurgusunu yapmak yanlış olmayacaktır. Bu ihtiyaçların bilinmesi başka bir soruya cevap aranmasına sebep olmuştur. İhtiyaçların karşılanmasında dışsal destek mekanizmalarından bağımsız hangi beceriler bireyleri ruhsal olarak daha güçlü kılmaktadır? Bu sebeple araştırmanın odağı bireylerin kendisini ilgilendiren sosyal hayata entegrasyon kavramı ile şekillenmiştir. Bu araştırmada bireylerin uyum, iletişim ve başa çıkma becerilerinin tümünü ifade ederken sosyal hayata entegrasyon kök kavramı kullanılmıştır (Çıkrıkçı, 2020). Öz belirleme kuramında belirtilen ihtiyaçların evrenselliğinin bu kavram için de geçerli olup olmadığı araştırılmaya muhtaçtır.

Çıkrıkçı (2020), geliştirdiği sosyal hayata entegrasyon modelini dezavantajlı olan ve olmayan gruplarda sınımıştır.

Bireylerin hayatındaki karşılığı zorluklarla mücadele gücü, başa çıkma becerisi olarak kavramsallaştırılmış ve sosyal hayata entegrasyonun gizil bileşenlerinden biri olarak tanımlanmıştır. Başa çıkma bireylerin hâlihazırdaki olanaklarını zorlayan uyaranlara karşı gösterdikleri bilişsel ve davranışsal çabaların bütünü olarak ifade edilebilir (Lazarus ve Folkman, 1984). Alan yazında yapılan araştırmalarda ve sosyal sorumluluk çerçevesinde dezavantajlı bireylerin çevrelerinde yapılan düzenlemelerin önemli olduğu muhakkaktır. Ancak yaşam içinde sorun, stres yaratan olaylar ve zorluklardan münezzeh bir ortam vaadi gerçekçi olmayacaktır. Başa çıkma becerilerinin gelişmiş olması bireyleri karşılaşmaları muhtemel sorunlar karşısında daha güçlü olmaları için gerekli anahtarlardan ilki olarak değerlendirilmektedir. Sosyal hayata entegrasyon kavramına dahil edilen bir diğer kavram uyumdur. Uyum becerisi yaşanan toplum içerisinde diğerlerinden farklı özellikleri bulunan bireylerin yaşamlarını olumlu ve olumsuz yönleriyle idame edebilmesi şeklinde tanımlanabilir (Berry, Phinney, Sam ve Vedder, 2006). Uyum düzeyi yüksek bireylerin değişen yaşam olayları karşısında daha az zorlanacakları düşünülebilir. Bununla birlikte uyum düzeyi yüksek bireylerin daha önce tecrübe etmedikleri olaylar karşısında yeni ve uygun davranış kalıpları geliştirmeleri muhtemeldir. Dezavantajlı bireylere sunulan iyileştirme hizmetleri karşısında bu bireylerin uyum becerileri göstermesi olumlu ve işe yararlık bakımından oldukça önemli görülmektedir. Aynı şekilde uyum göstermek değişmesi zor bazı olgularda bireyleri rahatlatan ve iyilik hâllerine hizmet eden bir beceri olarak düşünülebilir. Sosyal hayata entegrasyon kök kavramına son olarak iletişim dahil edilmiştir. Bireylerin ilişki başlatıp, bu ilişkiyi sürdürüp devam ettirebilmelerinde ilk kullandıkları kaynağın iletişim olduğu düşünülebilir. Bu araştırmada salt bir dil gelişiminden öte psikolojik olgulardan bağımsız değerlendirilmeyen iletişim becerileri konu edilmiştir. İletişim bireyin kendisinin ve karşısındakinin duygu ve düşüncelerini neden-sonuç bağlamında rahatça anlayabilmesi şeklinde ifade edilmektedir (Bıçakçı, 2004). Dezavantajlı bireylerin iç dünyalarındaki değerlendirmelerini çevrelerine aktarmalarında, iletişim becerisinin onların sosyal hayata entegre olmalarında önemli bir süreç olduğu ifade edilebilir.

Dezavantajlı gruplar arasında değerlendirilen engelli bireylerin ihtiyaçları ile ilgili yapılan çalışmalarda, eğitsel ihtiyaçların belirlenmesi (Saloojee, Phohole, Saloojee ve IJsselmuiden, 2007), çevrenin fiziki olarak düzenlenmesi (Kozan, Bozgeyikli ve Kesici, 2018), toplumun bakışı (Diğer ve Yıldız, 2021; Gençtürk ve Korkut, 2020), engelli bireylerin meslek-iş edinmesi (Çokcoşkun ve Karahoca, 2019; Öztabak, 2018), engelli bireylerin ailesi (Harris, 2008; Odabaş, 2020) ve sağlık ihtiyaçları (Watson, Townsley ve Abbott, 2002) ile ilgili konularla engelli bireylerin yaşamlarında pozitif etkilerin geliştirilmesine odaklanılmıştır. Bedensel engelinin bulunması sebebi ile dezavantajlı olarak değerlendirilebilecek bireylerin yardım arama davranışına sebep olan dinamikler ve sunulan hizmetlerden yararlanmak isteyip istemediği araştırılmaya muhtaçtır. Bireylerin yaşamlarının ahengini etkileyen faktörlerden biri olan sosyal hayata entegrasyon süreci ile ilişkili psikolojik değişkenlerin neler olduğu alan yazında aydınlatılmayan noktalardan bir diğeridir. Toplumla kaynaşmış bireylerin kendilerini daha mutlu hissettikleri bilinmektedir (Gibbs ve Martin, 1958). Dezavantajlı bireylerin, sosyal hayata ne derece entegre oldukları onların mutluluk düzeylerini değiştirebilir. Çıkrıkçı (2020), sosyal hayata entegrasyon sürecinde kendini toplama gücünün olumlu etkilerini belirlemiştir. Alan yazın çalışmalarında da mutluluğun kendini toplama gücü (Altuntaş ve Hulisi, 2018; Çetinkaya ve Bulut, 2019) ile ilişkisini inceleyen araştırmalar bulunmaktadır. Alan yazın ışığında dezavantajlı bireylerin zorluklar karşısında yılmadan, psikolojik sağlıklarını koruyabilmelerinin onların mutluluklarına, dolayısıyla sosyal hayatları ile ahenk içinde olmalarına bağlı olduğu düşünülebilir. Sosyal hayata entegrasyon yolculuğundaki engelli bireylerin, bu entegrasyon sürecinin kendi ruh dünyalarındaki yansımalarının ne olduğunun belirlenmesi oldukça önemlidir. Yukarıda ifade edilen kuramsal ve ampirik çıkarımlar doğrultusunda, bu çalışmada bedensel engelli bireylerin sosyal hayata entegrasyon süreçlerine ilişkin deneyimlerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Sosyal hayata entegrasyon süreçlerinin değerlendirilmesinde, bedensel engelli bireylerin deneyimlerine doğrudan odaklanması bu çalışmanın özgünlüğünü yansıtmaktadır. Bu çalışmanın sahip olduğu bir diğer özgün değer ise, engelli bireylerin sosyal hayata entegrasyon sürecine ilişkin öznel psikolojik değerlendirmelerinin belirlenebilecek olmasıdır. Son olarak, sosyal hayata entegrasyon sürecinin kapsamlı şekilde sınıflandırılabilmesinin bedensel engelli bireylerin sunulan çeşitli hizmetlerden (meslek

edindirme, fiziksel çevrenin düzenlenmesi, aile eğitimleri vb.) en üst düzeyde verim almalarını kolaylaştırabileceği öngörülmektedir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Nitel araştırma yaklaşımına dayalı olarak gerçekleştirilen bu çalışma fenomenolojik (olgubilim) bir araştırmadır. İnsan deneyimlerinin bazı yönleri kapsamlı bir fikir birliğinden yoksundur. Bu doğrultuda fenomenolojik araştırmalar, bireylerin olgulara dayalı deneyimlerinin kapsamlı olarak ele alınmasına olanak sağlamaktadır. Daha yalın bir ifade ile bu araştırmalar yaşanmış deneyimlerin doğasına yönelik kapsamlı değerlendirmelere odaklanmaktadır (Creswell, 2007).

Çalışma Sürecinde Türkiye'deki Durum

Engelli bireylerin eğitim öğretim faaliyetlerine dahil olduğu farklı prosedürler bulunmaktadır. Kaynaştırma eğitiminin uygulandığı okullarda engelli bireyler normal gelişim gösteren öğrencilerle birlikte eğitim alırken, ayrıştırma temeli ile kurulmuş okullar da bulunmaktadır. Bu eğitim olanaklarının yanında destek eğitim faaliyetleri de çeşitli prosedürlerde uygulanmaktadır. Bu destek faaliyetlerinden biri olarak özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri Millî Eğitim Bakanlığı desteği ile ücretsiz şekilde bireylere hizmet sunmaktadır. Bireylere bu kurumlarda mevcut hizmetlerinin yanında uzmanlar tarafından hazırlanmış bireyselleştirilmiş eğitim öğretim planları ile destek olunmaktadır.

Katılımcıların Statüsü

Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine devam eden bedensel engelli bireyler bu çalışma için katılımcı olarak seçilmiştir. Sosyal hayata entegrasyon sürecinde komorbid ruhsal bozukluğu olmayan bedensel engelli bireylerin yaşadıkları deneyimleri kapsamlı olarak ifade edebilecekleri öngörülmüştür. Bedensel engelli bireylerin öznel

deneyimlerine odaklanılmasının, sosyal hayata entegrasyon sürecinin anlamlandırılmasına katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

Örneklem

Örneklem belirleme sürecinde ilk olarak ölçüt örnekleme yöntemi benimsenmiştir. Amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örneklemede, örnekleme dahil edilecek birim ya da birimlerin belirlenen kriterleri karşılması beklenmektedir (i). Dolayısıyla, Türkiye’de hizmet veren özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden örneklem belirlenmesine karar verilmiştir. İkinci aşamada, uygun örnekleme yöntemi belirlenerek Trabzon ilinde hizmet veren Millî Eğitim Bakanlığına bağlı özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi örnekleme dahil edilmiştir (ii). Son aşamada, yeni bir ölçüt belirlenmiştir. Buna göre, örnekleme dahil olmak için doğuştan ya da sonradan oluşan bedensel engeli sahip olmak, en az on yıldır bedensel bir engeli sahip olmak ve komorbid bir ruhsal bozukluğa sahip olmamak ölçütleri kararlaştırılmıştır (iii). Örneklem belirleme ile ilgili süreçler tamamlandıktan sonra 22 bedensel engelli birey (8 erkek, 14 kadın) araştırmaya katılmıştır. Katılımcıların yaşları 11 ile 17 arasında değişmektedir. Sosyo-ekonomik düzeye dayalı yapılan değerlendirmede, katılımcıların ailelerini orta (n = 12) ve düşük (n = 10) sosyo-ekonomik düzeyde algıladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Kendilerini düşük sosyo-ekonomik düzeyde değerlendiren üç katılımcı ailesi net bir aylık gelire sahip olmadığını beyan etmiştir. Katılımcıların tamamı çekirdek aileleriyle birlikte yaşamakta olup en az bir kardeşe sahiptir. Katılımcılarda kendilerini ifade etmelerinde güçlük yaşayabilmelerine sebep olabilecek işitme ve konuşma probleminin olmadığı öğrenilmiştir.

Veri Toplama Süreci

Bedensel engelli bireylerin sosyal hayata entegrasyon süreçlerini kendi görüşleri doğrultusunda derinlemesine araştırmak için yapılandırılmış görüşme tekniği uygulanmıştır. Araştırmacılar, mülakat sorularının yer aldığı yapılandırılmış görüşme formları oluşturmuştur. Türkiye’de sosyal hayata entegrasyon değişkeninin kavramsallaştırılmasına ilişkin öncül çalışma, araştırmanın birinci yazarı tarafından

gerçekleştirilmiştir (Çıkrıkçı, 2020). Görüşme soruları hazırlanırken sosyal hayata entegrasyon kavramının yanı sıra bedensel engelli bireylerin yaşamlarına ve sorunlarına ilişkin kapsamlı bir alan yazın taraması gerçekleştirilmiştir. Bedensel engelli bireylere destek hizmeti sunan profesyonel meslek elemanları aracılığıyla katılımcılara ulaşılmıştır. Bu işlem gerçekleştirilmeden önce bedensel engelli bireylerin yasal vasilerinden onam alınmıştır. Görüşmeler bedensel engelli bireylerin destek hizmeti aldıkları özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler her bir katılımcı için yaklaşık bir saatte tamamlanmıştır. Tüm katılımcılara ulaşılarak veri toplama sürecinin tamamlanması yaklaşık iki hafta sürmüştür. Yapılandırılmış görüşme formunda yer alan soruların içeriği ve derinlemesine bilginin edinilmesinin amaçlandığı alanlar Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1

Yapılandırılmış Görüşme Formunun Çerçevesi

Sosyal Hayata Entegrasyon Bileşeni	Görüşme formu soru içerikleri
Uyum	Kendisinin de içinde bulunduğu çevre ile ilişkisi, yeni ortamlarda sergilediği davranışlar, kurallara uygun davranışlar, davranış kalıpları
İletişim	İstek ve ihtiyaçların karşılanmasında iletişimin rolü, duyguların ifade edilmesi, kendini ifade etme süreci ve ilişkili yaşantılar
Başa çıkma	Zorlayıcı olaylar karşısında davranışlar, problem çözme becerileri, yeterlik algısı, sosyal destek kaynakları

Veri Analizi

Bu çalışmada elde edilen verilerin analizinde tematik analiz benimsenmiştir. Tematik analizin barındırdığı kuramsal özgürlük, zengin, ayrıntılı ve karmaşık verilerin açıklanmasında esnek ve kullanışlı bir araç olarak değerlendirilmektedir (Braun ve Clarke, 2006). Verilerin analizinde altı aşamalı bir süreç uygulanmıştır. İlk aşamada, araştırmacılar verileri tekrar tekrar okuyarak ilk notları oluşturmuştur (*i*). İkinci aşamada, verilerdeki önemli hususlar sistematik bir şekilde kodlanmış ve bu kodlara ilişkin veriler bir araya getirilmiştir (*ii*). Üçüncü aşamada, kodlara ilişkin alt tema ve temalar oluşturulmuştur (*iii*). Bu aşamada, kodlar potansiyel alt temalar çerçevesinde bir

araya getirilmiştir. Başka bir ifade ile kodlar ilişkili oldukları olası alt temalar altında toplanmıştır. Fenomenolojik araştırmanın doğasına uygun olarak açığa çıkan alt temalar sosyal hayata entegrasyon kuramı doğrultusunda şekillendirilen temalarla ilişkilendirilmiştir. Dördüncü aşamada, temaların verilerle uyumluluğu değerlendirilmiştir (iv). Bu değerlendirme sürecinde, açığa çıkan temaların hem veri içeriğiyle hem de veri setiyle uyumu ele alınmıştır. Beşinci aşamada, temalar tanımlanarak adlandırılmıştır (v). Son aşamada, katılımcıların görüşlerini yansıtan alıntı örnekleri yardımıyla rapor hazırlanmıştır (vi). Analiz sürecinde açığa çıkan tema ve alt temalar Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2

Açığa çıkan tema ve alt temalar

Tema	Alt Tema
Uyum	Bireysel Uyum Sosyal Uyum
İletişim	Olumlu İletişim İletişim Engeli
Başa Çıkma	Kaçınma Mücadele Destek Arama

Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmacının kontrolünün nitel araştırmaların geçerliği açısından önemli olduğu vurgulanmaktadır. Araştırmacının benimsediği yaklaşımın tutarlılığı ise nitel araştırmalarda güvenirliliğin göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışmada geçerlik ve güvenirliliği sağlamak amacıyla Lincoln ve Guba (1985) tarafından önerilen yapılar üzerinde durulmuştur. Derinlemesine bilgi toplayarak inandırıcılık (iç geçerlik) boyutu karşılanmıştır (i). Bir diğer yapı olan aktarılabirlik (dış geçerlik) benzer süreçlerde ilişkili değerlendirmelere tekrar erişilebileceğini kapsamaktadır ve bunu başarabilmek için amaçlı örneklem yönteminin etkili olacağı vurgulanmaktadır. Bu çalışma için örneklem belirleme prosedürleri aktarılabirlik boyutu için gerekli ölçütleri karşılamaktadır (ii). Tutarlılık güvenirlilik ile karakterize edilmektedir. Araştırmacıların çalışma boyunca yaptıkları değerlendirmeler bulgular ile tutarlılık göstermektedir (iii).

Geçerlik ve güvenilirlik bağlamında ele alınan son yapı nesnelliktir. Bu çalışmada, araştırmacılar kendi ön yargılarının etkisinden uzak bir şekilde sadece araştırma verilerine odaklanmıştır. Katılımcılar tarafından ifade edilen bilgilerin doğrudan alıntılar şeklinde metin içerisinde paylaşılması nesnellik ve aktarılabilirlik yapılarının karşılandığının bir göstergesidir.

Araştırmacıların Rolü

Nitel araştırmalarda, araştırmacıların verilerin toplanmasında ve analiz edilmesinde birincil role sahip olmaları onların rolünü ön plana çıkarmaktadır (Creswell, 2012). Bu çalışmada araştırmacıların başlıca rolleri bulunmaktadır. Araştırmacılar birbirlerinden bağımsız olarak literatür taraması gerçekleştirmiş ve araştırma problemi doğrultusunda araştırma sorularını belirlemiştir. Bu sürecin sonrasında araştırmacılar bir araya gelmiş ve yapılan detaylı değerlendirmeden sonra araştırmada takip edilecek prosedürler ve materyaller üzerinde fikir birliğine varılmıştır. Araştırmada elde edilen verilerin analizinde ve yorumlanmasında araştırmacılar birlikte değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Son olarak, araştırmacılar çalışmayı raporlaştırmış ve sonuçların paylaşılması için gerekli sorumluluğu yerine getirmiştir.

Etik Prosedürler

Evrensel olarak kabul edilen yeterliklerin bu çalışmaya dahil edilmesine özen gösterilmiştir (American Educational Research Association, 2011). Araştırmaya ilişkin tüm süreçlerde Amerikan Psikoloji Birliği (APA) tarafından önerilen etik protokollere sadık kalınmıştır (American Psychological Association, 2020). Bu protokollerin yanı sıra, araştırmanın etik uygunluğu araştırmacıların görev yaptıkları üniversitenin Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu tarafından onaylanmıştır (29.04.2021; Karar No: 10.13). Çalışmaya katılan bireyler 18 yaşından küçük oldukları için çalışmaya katılımda ebeveyninden ya da yasal vasiden onam alınmıştır. Gönüllü olarak çalışmaya katılım sağlanmış ve katılımcıları tanımlayacak herhangi bir bilgi (ad, soyad vb.) talep edilmemiştir. Katılımcıların görüşleri aktarılırken araştırmacılar tarafından oluşturulan rumuzlar kullanılmıştır. Katılımcıların kişisel mahremiyeti, itibarı ve hakları

güvence altına alınmıştır. Çalışmaya katılım gösteren bireylere ve ebeveynlere çalışmanın herhangi bir evresinde sebep belirtmeksizin ayrılacakları ifade edilmiştir. Analiz ve raporlama sürecinde şeffaflık ilkesi benimsenmiş ve yayın etiğine uygun, sorumlu ve nitelikli bir yayın oluşturulmaya çalışılmıştır.

Bulgular

Bu çalışmada, özel eğitim desteği sunulan bedensel engelli bireylerin sosyal hayat entegrasyon süreçlerinin kapsamlı olarak değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, bedensel engelli bireylerin görüşleri yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Veri analizi sürecinde tematik analizin prosedürleri takip edilmiş ve fenomenolojik araştırmanın yapısına uygun üç ana tema açığa çıkmıştır. Bunlar uyum (i), iletişim (ii) ve başa çıkma temalarıdır (iii). Elde edilen bu temalar, Çıkrıkçı (2020) tarafından değerlendirilen “Sosyal Hayata Entegrasyon Modeli” kapsamında ele alınan yapıyı desteklemektedir.

Uyum

Birey açısından uyum oldukça önemli bir süreçtir. Uyum, karmaşık bilişsel, duygusal ve davranışsal bileşenlerin sentezi olarak karşımıza çıkmaktadır (Berry vd., 2006). Dezavantajlı bir grup olarak değerlendirilen bedensel engelli bireyin sosyal hayata entegrasyon sürecinde harekete geçirmesi gereken uyumun bireysel ve toplumsal dinamiklerden etkilenebileceği ifade edilebilir. Bu etkileşim sürecinde uyumu kolaylaştıran ya da zorlaştıran yapılar belirginleşebilir. Uyum teması, uyum göstergelerine bedensel engelli bireylerin görüşleri doğrultusunda yaklaşmaktadır.

Bireysel Uyum. Bireysel uyum alt teması, sosyal hayata entegrasyon sürecinde yaşantısal zorluklara karşı geliştirilen bireysel uyum becerilerine odaklanmaktadır. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu sosyal ortamlarda sergiledikleri davranışlara özen gösterdiklerini ifade etmiştir. Aynı zamanda, katılımcıların bireysel uyum sergilerken zorlandıkları bazı yaşantılar da açığa çıkmıştır. Bedensel engelli bireyler, kendileri hakkında diğer insanların olası olumsuz algılarının uyum becerilerini azaltabileceği

üzerinde durmuştur. Araştırmaya katılan bedensel engelli bireyler görüşlerini aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

Tanıdığım insanların yanında kendimi daha rahat hissediyorum. Beni sevdiklerini ve yanımda olacaklarını biliyorum. Ben de yeni ortamlara daha rahat giriyorum. (Ali, 14 yaşında, örgün eğitime devam ediyor.)

Bulduğum ortamda bazen agresif oluyorum, daha sakin olmak isterdim. Okulda bazen gereksiz şakalar yapıyorlar, beni sinirlendiriyorlar. Ben saldırganlaşmak istemiyorum. (Leman, 13 yaşında, örgün eğitime devam ediyor.)

Yemekhanede sıramı bekliyorum. Biri önüme geçmek istediğinde nazikçe onu uyarıyorum ve sakin olmaya çalışıyorum. (Orhan, 12 yaşında, örgün eğitime devam ediyor.)

Yeni bir ortama girdiğimde insanların dikkatli bakışlarının ve yeni arkadaş olmaya çalıştığım insanların benimle alay ettiğini düşünüyorum. (Selma, 14 yaşında, örgün eğitime devam ediyor.)

Sosyal Uyum. Sosyal uyum alt teması, sosyal hayata entegrasyon sürecinde sosyal uyum yeterliklerine odaklanmaktadır. Bazı katılımcılar toplumun tüm fertleri için kabul gören davranış örüntülerini sergilemek için çaba gösterdiklerini vurgulamıştır. Bedensel engelli bireyler için bu çabanın dayanağı sosyal çevre tarafından olumlu algılanmaktadır. Yıkıcı duyguları bastırmanın yanı sıra sosyal çevreye ait olduklarını hissetmeleri ve sevildiklerini görmeleri bedensel engelli bireylerin sosyal uyum becerileri açısından önemli bir gereklilik olarak ifade edilmiştir. Daha yalın bir ifade ile katılımcıların sosyal uyum yeterlikleri iki ayrı uca dağılmış şekildedir. Katılımcıların ifadeleri doğrultusunda sosyal yaşama katılım ya da geri çekilme sosyal uyumun bileşenleri olarak ifade edilebilir. Bedensel engelli bireylerde sosyal uyumu yansıtan görüşlerden bazıları aşağıda sunulmuştur:

Yaylaya piknik yapmaya gidileceği zaman ben gelmeyeyim diyorum. Annem ve babam sen olmazsan olmaz diyor. Babam benimle çimlerin üzerinde oynamayı çok sever, tabii ben de... Güzel vakit geçiriyoruz piknik yaparken,

kendimi çok iyi hissediyorum. (Deniz, 17 yaşında, örgün eğitime devam ediyor.)

Arkadaşlarımla konuşup bazen bir yerlere gidiyoruz. Benim dediğim yerler de olabiliyor, onların dediği yerler de. Arkadaşlarımla dışarı çıktığımda iyi vakit geçiriyorum. (Aysel, 16 yaşında, açık liseye devam ediyor.)

Eve misafir geldiği zaman odamda otururum. (Veysel, 15 yaşında, örgün eğitime devam ediyor.)

Bayramlarda ailecek akraba ziyareti yapmak gerekiyor. Ben evde kalmak istiyorum ama annem beni tek başıma bırakmıyor. Gidersek ben üzülüyorum kalırsak da annem. (Şeyma, 13 yaşında, örgün eğitime devam ediyor.)

İletişim

İnsanın toplumsal hayat içerisinde diğer insanlarla etkileşime geçebilmesini olanaklı kılan en önemli süreç iletişimdir. İletişimin işlevsel olması bireylerin sosyal hayata entegrasyonunu artırabilecek önemli bir potansiyeldir. Bu çalışmada, herhangi bir işitme-konuşma bozukluğu ve akıcı konuşmasına engel bir patolojiye sahip olmayan bedensel engelli bireylerin görüşleri ele alınmıştır. İletişim teması, bedensel engelli bireylerin sosyal etkileşimlerine ilişkin değerlendirmelerine odaklanmaktadır.

Olumlu İletişim. Bedensel engelli bireyler, yaşamın birçok noktasında zorluklarla karşılaşabilir, ancak bu zorluklarla mücadele ederken iletişim bu bireylere kendilerini ifade etme fırsatı sunabilir. Bir bütün olarak ele alındığında ise iletişim, bedensel engelli bireylerin yaşamlarını kolaylaştırarak sosyal hayata entegre olmalarının önünü açabilir. Olumlu iletişim alt teması, bedensel engelli bireylerin sosyal hayata entegrasyon sürecinde iletişimin güçlü bir yapı olduğunu açığa çıkarmıştır. Katılımcıların olumlu iletişime ilişkin görüşleri aşağıda sunulmuştur:

Alışveriş merkezine gittiğimizde kendi aradığım şeyi kolayca anlatabilirim. İstedğim şeyleri söylerim, babamın isteğiyle de olsa pazarlık yaparım.

Okulda derslerin dışında öğretmenlerimle ve arkadaşlarımla şakalaşmak, onları güldürmek hoşuma gidiyor. (Deniz, 17 yaşında, örgün eğitime devam ediyor.)

Bazı zamanlar kardeşimle tartışıyoruz, beni yanlış anlıyor. Onunla konuşup kendimi anlatmadığım zaman gözüme uyku girmiyor. (Cihan, 15 yaşında, örgün eğitime devam ediyor.)

İletişim Engeli. İletişim engeli alt teması, olumlu iletişim alt teması kapsamında ifade edilen süreç ve kazanımların karşıtı olan değerlendirmelere odaklanmaktadır. Bedensel engelli bireylerin değerlendirmelerine göre, olumlu içeriklerden yoksun iletişim sosyal hayata entegrasyon için önemli bir engeldir. Katılımcılar, yaşam devam ederken karşılaşılan zorluklarla mücadele edebilmeye olanak sağlayacak donanımına sahip olmalarına rağmen iletişim engellerinin bu sorunların yapısını süregelenleştirdiğini ifade etmiştir. Katılımcı görüşleri doğrultusunda yapılan değerlendirmeye göre, iletişim sürecindeki olumsuzlukların benlik üzerinde de yıkıcı etkilerinin olabileceği açığa çıkmaktadır. İletişim engeli alt temasını açığa çıkaran katılımcı görüşlerinden bazıları aşağıda sunulmuştur:

Doktora gittiğimizde, doktor benim söylediklerimi dinlemek yerine anneme sorular soruyor. Böyle zamanlarda boşuna konuştuğumu düşünüyorum. (Kamile, 15 yaşında, örgün eğitime devam ediyor.)

Evde önemli bir şey olduğunda söylediklerimin hiçbir önemi olmuyor. (Mustafa, 16 yaşında, örgün eğitime devam ediyor.)

Beni çok iyi tanımayan insanlarla konuşmak istemiyorum. Yani utanma mı korku mu bilemiyorum. (Şeyma, 15 yaşında, örgün eğitime devam ediyor.)

Başa Çıkma

Başa çıkma temasının sistematik olarak anlamlandırılabilmesi için stres kavramının ele alınması gerekmektedir. Yaşamı boyunca karşılaştıkları yeni durumlara ve stresörlere uyum sağlama eğilimindeki insanlar, sosyal çevrenin ve bireysel

potansiyellerinin onlara sunduğu imkânlar ölçüsünde bu uyum sürecinde başarılı ya da başarısız olabilmektedirler. Uyum zorlaştığında ya da başarısız olduğunda bireyin bedeninde ve ruhsal yapısında bozulmalara ya da yorulmalara neden olan süreçler karşımıza çıkmaktadır (Cüceloğlu, 2006). Aynı zamanda, sosyal çevre ve bireyin etkileşimi sonucu oluşabilen stres ile ilgili durumun varlığının bireysel algılar ve değerlendirmelerle ilişkili olduğu ifade edilmektedir (Lazarus ve Folkman, 1984). Değişiklik karşısında endişe duyulmasına neden olan veya uyum sağlamayı gerektiren psikolojik kökenli beklentiler (Morris, Maisto ve Whitford, 2008) olarak değerlendirilen stres, bireylerin çevreyle veya karşılaşılan yaşantılarla etkileşimi sonunda oluşan bir fenomendir (Macnab, 1985). Yukarıda ifade edilen kavramsal çıkarım doğrultusunda bedensel engelli bireylerin görüşleri ele alınmıştır. Başa çıkma temasını açığa çıkaran üç alt temaya ulaşılmıştır: kaçınma (i), mücadele (ii) ve destek arama (iii).

Kaçınma. Kaçınma alt teması, olumsuz durum ya da deneyimler karşısında bedensel engelli bireylerin sergiledikleri işlevsel olmayan başa çıkma becerilerini içermektedir. Başa çıkma becerilerinin sergilenmesinde problem çözme becerilerinin önemli olduğu bilinmektedir (Yelken, Yazıcı ve Altun, 2020). Katılımcıların bazıları problem çözme becerilerindeki yetersizlikler nedeniyle stresörlerle mücadele edemediklerini ifade etmiştir. Aynı zamanda, alternatif yaşam olaylarını deneyimlemek açısından zengin kaynaklara sahip olmayan katılımcıların, kaçınma davranışını daha sık tekrarladıkları ortaya çıkmıştır. Katılımcıların kaçınma alt teması ile ilgili görüşlerinden bazıları aşağıda sunulmuştur:

Bazen önemli bir şey oluyor, tek başıma halletmeye çalışıyorum ama nasıl halledeceğimi ne yapmam gerektiğini tam olarak bilemiyorum. (Ferdî, 15 yaşında, örgün eğitime devam ediyor.)

Böyle bir şey oldu. Annem markete gitti, giderken çay suyunu koy dedi. Ocağı yakmaya çalıştım ama yanmadı. Annem gelene kadar beklemek zorunda kaldım. Annem su ısıtıcısında da ısıtabilirdin, neden ısıtmadın ki dedi... Benim aklıma hiç gelmemişti. (Rana, 17 yaşında, örgün eğitime devam ediyor.)

Bu görüşmeyi yapmadan önce annem ile konuştuk. Annem izin verdi ama ben gelmekten vazgeçmiştim. Çünkü soracağınız sorulara doğru cevap veremeyeceğimi düşündüm. Böyle sohbet edeceğimizi bilmiyordum. (Şeyma, 15 yaşında, örgün eğitime devam ediyor.)

Mücadele. İnsan kendi varlığını anlamlandırma sürecinde eşsiz bir potansiyele sahiptir. Bedensel engelli bireylerin karşılaştıkları olumsuz süreçlerle aktif bir şekilde başa çıkabilmelerine ilişkin görüşleri, mücadele alt temasını açığa çıkarmıştır. Katılımcıların tamamı fizik tedavi ve rehabilitasyon hizmeti almaktadır. Katılımcıların bazıları zorluklarla ve yetersizliklerle mücadele ederek geleceğe daha umutla bakabildiklerine ilişkin görüşler sunmuştur. Bazı katılımcılar, sahip oldukları engelin tamamen ortadan kalkmama ihtimalini göz ardı etmeden yaşama tutunmak istedikleri için zorluklarla mücadele ettiklerini ifade etmiştir. Mücadele alt teması ile ilişkilendirilen katılımcı görüşlerinden bazıları aşağıda sunulmuştur:

Belki bir daha yürüyemeyeceğim. Belki de yürürüm. Bunu çalışmadan, denemeden bilemem ki! (Esin, 16 yaşında, örgün eğitime devam ediyor.)

Sol elimle resim çizmeyi ilk denediğimde güzel olmadı. Uzun süre sol elimle resim çizmeyi denedim. Şimdi okuldaki öğretmenlerim çok güzel resimler yaptığımı söylüyor. Hatta yarışmaya bile katıldım. Sağ elimi kullanabilseydim belki daha güzel resimler yapardım ama vazgeçmedim, sol elimle de güzel resim yapıyorum (Betül, 16 yaşında, örgün eğitime devam ediyor.)

Babamda da aynı hastalık var. O bize bakmak için çalışıyor. Ben de yapabileceğim her şeyi en iyi yapmak istiyorum. Bir gün güzel bir işe girebilirim ve onları rahat ettirebilirim. (Orhan, 12 yaşında, örgün eğitime devam ediyor.)

Destek Arama. Olumsuz ya da zorlayıcı yaşantılar karşısında bireyler sosyal destek kaynaklarına yönelebilir. Bedensel engelli bireyler açısından bu sosyal destek kaynaklarının varlığı uyumun daha erişilebilir olmasına zemin hazırlamaktadır. Destek arama alt teması ile bedensel engelli bireylerin duygusal ve davranışsal ihtiyaçlarını

karşılıklı olarak çevrelerinden aldıkları ya da talep ettikleri destek vurgulanmıştır. Katılımcılardan bazıları görüşlerini aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

Genelde annem yanımda olur. Okula ya da başka bir yere giderken yapamadığım şeyler olduğunda ağlarım. O anlarda aklıma gelen ilk şey annem yanımda olsaydı böyle olmazdı. Annem bana göre sakindir, yapamadığım zaman, üzülmediğim zaman hep benim yanımda olur. (Canan, 16 yaşında, örgün eğitime devam ediyor.)

Yazın böyle staj gibi bir bilgisayarıcıda çalıştım. Orada çalışanlar işe ilk başladığımda bana çok yardım ettiler. Öğle yemeklerinde annem bana ve onlara yemek getirdi. Onlar da bana birçok şey öğretti. (Ferhat, 17 yaşında, örgün eğitime devam ediyor.)

Tartışma

Bu çalışma, bedensel engelli bireylerin sosyal hayata entegrasyon süreçlerinin ve deneyimlerinin derinlemesine incelenmesini amaçlamaktadır. Araştırmada elde edilen veriler tematik analiz prosedürlerine uygun olarak analiz edilmiştir. Bu doğrultuda üç tema ve bu temalara ilişkin alt temalar açığa çıkmıştır. Alan yazında bedensel engelli bireylerin sosyal hayata entegrasyon süreçleri hakkında görüşlerinin değerlendirildiği herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Bununla birlikte, dezavantajlı bireyler olarak değerlendirilen bedensel engelli bireylerin ebeveynleri ile çalışmalar gerçekleştirildiği görülmektedir (Aksoy ve Demirli, 2020; Finnvold, 2015; Gull ve Nizami, 2015; Odabaş, 2020; Pak, 2020; Taanila, Syrjälä, Kokkonen ve Järvelin, 2002; Yilmaz, 2020). Doğrudan bedensel engelli bireylerin görüşlerinin değerlendirildiği çalışmaların yetersiz kaldığı ve sosyal hayata entegrasyon sürecine bu çalışmanın sahip olduğu kuramsal yeterlik ile yaklaşan herhangi bir çalışmaya ulaşılamamıştır.

Bedensel engelli bireylerin sosyal hayata entegrasyon süreçlerini ve deneyimleri kapsamında açığa çıkan ilk tema uyumdur. Bu bulgu, sosyal hayata entegrasyon sürecinde bedensel engelli bireylerin uyum sağlamasını kolaylaştıran ya da zorlaştıran görüşleri yansıtmaktadır. Uyum teması iki alt temayı (bireysel ve sosyal uyum) birleştiren kavramsal bir çıkarımdır. Sosyal hayatın farklı süreçlerinde bireysel ve

sosyal uyum becerilerinin bedensel engelli bireylerin sosyal hayata uyum sağlamalarında oldukça önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Bedensel engelli bireylerin birçoğu hareket edebilmek için destek materyallerine ihtiyaç duymaktadır. Bu çalışmada görüşleri değerlendirilen bedensel engelli bireyler destek eğitim hizmeti almalarına rağmen, yaşantısal süreçte çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır. Karşılaşılan zorlayıcı süreçlerle birlikte sosyal çevredeki uyaranların bu bireyler tarafından nasıl algılandığı araştırılmıştır. Algısal sürecin bir yansıması olarak engelli bireyler tarafından sunulan tepkilerde hangi bireysel özelliklerin, fonksiyon kazanarak toplumun bir parçası olmalarında ve uyum sağlamalarında rol oynadığı keşfedilmiştir. Bu çalışmada, bireysel uyum yeterliklerinin toplumsal yaşama dahil edilmesinin gerekliliği belirginleşmiştir. Sosyallik, varlığını diğer insanlarla birlikte oluşturmak şeklinde ele alınabilir. Diğer insanlarla uyum içinde olmak ve üyesi olduğu toplulukta kendini rahatça sunabilmek sosyal uyum olarak ifade edilebilir. Bedensel engelli bireyler açısından yaşamlarını sürdürürken etkileşim içinde oldukları gruplarda kendilerini özgürce ifade edebilmek, önemli bir uyum göstergesidir. Çıkrıkçı (2020), ön ergenlerde sosyal hayata entegrasyon sürecinin bileşenlerini araştırmış ve uyum, iletişim ve başa çıkma değişkenlerinin sosyal hayata entegrasyon açısından önemli bileşenler olduğunu ifade etmiştir. Bireylerin olaylar ve yaşantılar karşısında gerçekçi ve rasyonel değerlendirme yapmalarının yanı sıra çevresel uyaranlara uygun tepkiler verebilmeleri uyumun önemli göstergeleri olarak açığa çıkmaktadır (Bar-On, 1997). Bedensel engelli bireylerin uyum düzeylerine dayalı değerlendirmede Roy Uyum Kuramı işlevsel olabilir (Roy, 1997). Buna göre, bireyler üç farklı düzeyde uyum sergilemektedir. Bu düzeylerden ilki denge durumudur ve bireylerin uyaranlara karşı uygun tepkiyi verebilmeleri olarak değerlendirilmektedir. Bedensel engelli bireylerin bazı uyaranlara uygun tepkiler verebildikleri görüşleri doğrultusunda ele alınmıştır. Denge arama olarak kabul edilen ikinci düzey, uyaranlara uygun tepkilerin verilebilmesi için baş etme süreçlerinin harekete geçirilmesini kapsamaktadır. Bu çalışmada, bedensel engelli bireylerin karşılaştıkları durumlara uyum sağlayabilmeleri için çeşitli baş etme süreçlerini kullandıkları rapor edilmiştir. Son düzey olarak dengesizlik, uyaranlara karşı olumlu tepkilerin verilememesini kapsamaktadır. Bedensel engelli bireyler açısından, yaşamda karşılaştıkları bazı uyaranlara uygun tepkilerin verilemediği ve uyum sağlamakta güçlük yaşadıkları belirlenmiştir. Roy Uyum Kuramı, toplum ruh sağlığı alanında etkin bir

şekilde kullanılmaktadır (Olve, Roy ve Wetter, 1999) ve bu modelin bedensel engelli bireylerin uyum yeterlikleri açısından da etkili olabileceği varsayılmaktadır.

Araştırmada açığa çıkan ikinci tema iletişimdir. İletişim teması olumlu iletişim ve iletişim engeli alt temaları ile kavramsallaştırılmıştır. Sahip olunan yetersizlik, engel ya da patolojiden bağımsız bir şekilde bireyin engellenmesi işlevsel olmayan bir yapı olarak değerlendirilebilir. Bedensel engelli bireylerde engellenmişlik hissinin yaygın olabileceği öngörülmektedir. Engellenmenin üstesinden gelmede ve bedensel engelli bireyin kendini ifade etmesinde iletişim becerisi, önemli bir yeterlik olarak ele alınabilir. Öz-belirleme kuramında ifade edilen ve evrensel olarak değerlendirilen temel psikolojik ihtiyaçlar arasında ilişkili olma ihtiyacı yer almaktadır (Deci ve Ryan, 1985a). İletişim becerisinin, tüm bireylerin ilişkili olma ihtiyacının karşılanmasına hizmet ettiği ifade edilebilir. Sahip oldukları özün dışavurumu açısından iletişim, bedensel engelli bireyler için de oldukça fonksiyonel bir süreçtir. Bu olumlu tablonun aksine bazı bedensel engelli bireyler iletişim sürecinde bazı olumsuzluklar yaşadıklarını ifade etmiştir. İletişim engellerinin bedensel engelli bireylerin sosyal hayata entegrasyonu açısından aşılması gereken bir engel olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte, iletişim engellerinin zaman içinde iletişim ya da etkileşim boyutunu aşarak bedensel engelli bireylerin benliklerine zarar verebilecek potansiyele sahip olduğu düşünülmektedir. İletişim sürecinde bireyin benliğine yönelik yaptığı değerlendirmeler önemlidir. Bu değerlendirmelerin içinde kendini tanıma, anlama ve farkında olma yer almaktadır (Mckay, Davis ve Fanning, 2012). Dolayısıyla, bedensel engelli bireylerin arzu edilen iletişim yeterliklerine sahip olması ve bu becerileri yaşamlarına dahil edebilmeleri için kendilerine yönelik değerlendirmeleri rasyonel bir şekilde gerçekleştirmeleri gerektiği ifade edilebilir.

Araştırma kapsamında kaçınma, mücadele ve destek arama alt temaları başa çıkma temasını açığa çıkarmıştır. Başa çıkma teması, stres verici olay, durum ya da olgulara karşı gösterilen tepkileri içermektedir. Karşılaşılan ya da algılanan olumsuz yaşantılar sonucu, bireyler kendilerini hoş olmayan bir ruh hâliyle ilişkilendirmektedir. Çeşitli patolojik ve psikolojik belirtilerin ortaya çıkmasına neden olan bu sıkıntı ve zorlanmaları hafifletmek için bireyler çeşitli yolları denemektedir. Bu aşamada stresin ne olduğu, fizyolojik, psikolojik hatta psikososyal boyutlardaki etkileri ve stresle nasıl

etkili bir şekilde başa çıkılabileceği konuları oldukça fazla önem taşımaktadır (Basut ve Erden, 2005). Lazarus ve Folkman'a (1984) göre stresle başa çıkma, çevresel veya içsel taleplerle birlikte çatışmaların kontrol edilmesi amacıyla yapılan bilişsel ve davranışsal çabalaradır. Başka bir deyişle, stresli durumlarla karşılaşan bireylerin zihinlerinde ürettiklerini değerlendirirken yaptıkları bilişsel ve davranışsal faaliyetlerdir (Folkman ve Lazarus, 1988). Başa çıkma alan yazınına uygun olarak bedensel engelli bireylerin karşılaştıkları durumlara ilişkin değerlendirmelerinin başa çıkma stratejilerinin de belirleyicileri olabileceği düşünülmektedir. Bu çalışmada, başa çıkma teması ile ilişkilendirilen ilk alt tema kaçınmadır ve bedensel engelli bireylerin stresörler karşısında kullandıkları işlevsel olmaya başa çıkma becerilerini kapsamaktadır. Bedensel engelli bireyler, karşılaştıkları stresörlerin neden olduğu sorunlarla yüzleşmek yerine problemin çözülmesine yönelik potansiyele sahip olmayan işlevsiz davranışları tercih edebilmektedir (Çıkrıkçı, 2020). Farklı bir bakış açısı sunarak, bazı bedensel engelli katılımcılar stresörlerle mücadele etmenin önemine ilişkin görüşler belirtmiştir. Araştırma bulgularına göre mücadele etmek, engellere rağmen hayatın tüm safhalarında etkin rol almaya yönelik inancın gelişmesine zemin hazırlamaktadır. Mücadeleye yönelik inancın başa çıkma üzerindeki olumlu etkisi Lazarus ve Folkman (1984) tarafından vurgulanmıştır. Aynı zamanda bu mücadele sürecinde, bedensel engelli bireylerin olay ya da durumun kendisine odaklandıkları, çeşitli alternatifleri deneyimledikleri ve problem çözme becerilerini kullandıkları değerlendirilmiştir. Mücadele alt teması ile kuramsal olarak tutarlık gösteren bir diğer alt tema destek arama olarak açığa çıkmıştır. Daha yalın bir ifade ile stres veya olumsuz yaşantılar karşısında mücadele ederken engelli bireyler çevrelerindeki çeşitli destek kaynaklarını kullanmaya yönelmektedir. Bu destek kaynakları aracılığıyla bedensel engelli bireyler hem karşılaştıkları duruma ilişkin bilgi ve yardım alabilmekte hem de duygusal ve davranışsal ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir. Başa çıkma temasını açığa çıkaran bulgular değerlendirildiğinde, başa çıkmanın üç temel boyutunun temsil edildiği düşünülmektedir (Folkman ve Moskowitz, 2004). Başa çıkmanın bağlamsal ve süreç yönelimli doğasının katılımcı görüşlerine de yansıdığı ifade edilebilir. Zorlayıcı yaşantılarla mücadele ederken hangi strateji ya da süreçlerin etkili olabileceğini tam olarak tahmin edebilmek oldukça güçtür. Dolayısıyla, bedensel engelli bireylerin

gelecekteki olası zorlayıcı yaşantılara karşı aktifleştirebilecekleri potansiyellerinin güçlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Bu araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Uygulanan metodolojinin yapısı ve doğası gereği, bu çalışmadan elde edilen bulgulara yönelik nedensel çıkarımların yapılması olanaksızdır. Ancak, bu çalışma bedensel engelli bireylerin sosyal hayata daha etkin entegre olabilmeleri için önemli bileşenlere vurgu yapmaktadır. Bedensel engelli bireylere ulaşılarak kendi sosyal hayata entegrasyon deneyimlerinin derinlemesine incelenmesi fenomenolojik araştırma ile mümkün olmuştur. Sosyal hayata entegrasyon sürecinde farklı yaşantıların açığa çıkması için yeterli katılımcının araştırmaya dahil edilmesi gerekmektedir. Amaçlı örnekleme yöntemi tercih edilerek doğrudan deneyime sahip olan bedensel engelli bireylere ulaşılması bu araştırmanın güçlü yanlarından birini temsil etmektedir. Bununla birlikte, sosyal bilimlerde her olgunun kuramlar tarafından doğrulanmama olasılığının olabileceğini ifade etmek gerekir. Bu çalışmada, komorbid ruhsal bozukluğu olmayan bedensel engelli bireylerin sosyal hayata entegrasyon süreçlerine odaklanılmıştır. Dolayısıyla, farklı çalışma ve engel gruplarında farklılıklar olabileceği göz ardı edilmemelidir. Fenomenolojik araştırmaların karakteristik özellikleri nedeniyle elde edilen bulguların evrene genellenmesi mümkün değildir.

Sonuç ve Öneriler

Bu fenomenolojik çalışmada, bedensel engelli bireylerin sosyal hayata entegrasyon süreçleri ile ilgili deneyimleri ele alınmıştır. Araştırma bulgularına göre çalışmaya katılan bedensel engelli bireylerin sosyal hayata entegrasyon süreçleri uyum, iletişim ve başa çıkma öğeleri ile kavramsallaştırılabilir. Aynı zamanda, bu çalışma bedensel engelli bireylerin sosyal hayata entegrasyon süreçlerini kuramsal bir yapı içerisinde ele alan ilk çalışmadır. Dolayısıyla, bu çalışma bedensel engelli bireylerin sosyal hayata entegrasyon süreçlerinin anlaşılmasına katkı sağlayacak ampirik bulgulara sahiptir.

Bedensel engelli bireylerin sosyal hayata entegrasyon süreçlerinin kapsamlı olarak ele alınabilmesi ve bu süreçlerin kolaylaştırılması ya da geliştirilmesi için bazı öneriler sunulmuştur. Engelli bireylerin katılımcı olarak dahil oldukları çalışmaların

artması, gelecek çalışmalarda engelli bireylerin yaşamlarının daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını kolaylaştıracağı düşünülmektedir. Bununla birlikte, engelli bireylerin ebeveynleri ile yürütülen çalışmaların daha çok kesitsel desende olduğu belirlenmiştir. Ebeveynlerin, çocuklarının sosyal hayata entegrasyon süreçlerine ilişkin değerlendirmeleri engelli bireylerin yaşamlarının zenginleştirilmesine olanak sağlayabilir. Gelecek çalışmalarda araştırmacıların farklı dezavantajlı bireylerin sosyal hayata entegrasyon süreçlerine odaklanmaları önerilebilir. Daha farklı bir perspektiften, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde profesyonel destek sağlayan psikolojik danışmanların, rehabilitasyon psikolojik danışmanlığı becerilerinin geliştirilmesine yönelik uygulamaların hayata geçirilmesi önerilmektedir.

Kaynakça

- Aksoy, M. ve Demirli, C. (2020). Zihinsel engelli çocuğu olan annelerin karşılaşılabilecekleri güçlüklerle baş etme durumlarının incelenmesi: Bir aile destek eğitim programının uygulanması. *Education Sciences*, 15(3), 73-84.
- Altuntaş, S. ve Genç, H. (2018). Mutluluğun yordayıcısı olarak psikolojik sağlamlık: Öğretmen örnekleminin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(4), 936-948.
- American Educational Research Association. (2011). *Code of ethics*. Retrieved April 8, 2020, from: <https://www.era.net/About-AERA/AERA-Rules-Policies/Professional-Ethics>.
- American Psychological Association. (2020). *Publication manual of the American Psychological Association* (7th ed.). Washington: American Psychological Association.
- Bar-On, R. (1997). *BarOn emotional quotient inventory*. Toronto: Multi-Health Systems.
- Basut, E. ve Erden, G. (2005). Suça yönelen ve yönelmeyen ergenlerin stres belirtileri ve stresle başa çıkma örüntüleri yönünden incelenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 12(2), 48-55.
- Berry, J. W., Phinney, J. S., Sam, D. L. ve Vedder, P. (2006). Immigrant youth: Acculturation, identity, and adaptation. *Applied Psychology*, 55(3), 303-332.
- Bıçakçı, Y. (2004). *Annesi çalışan ve çalışmayan çocukların anne-baba tutumlarını algılamalarının ve benlik imajlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Braun, V. ve Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
- Calp, Ş. ve Bacanlı, H. (2016). Algılanan akademik yeterlik ve özerklik desteğinin özerk akademik motivasyon ve akademik başarıyla ilişkisi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40, 300-317.
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry and research method: Choosing among five approaches* (2nd ed.). Thousand Oaks: Sage Publications.

- Creswell, J. W. (2012). *Educational Research: Planning, Conducting, and Evaluating Quantitative and Qualitative Research* (4th ed.). New York: Pearson.
- Cüceloğlu, D. (2006). *İnsan ve Davranışı* (15. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çetinkaya, A., ve Bulut, S. S. (2019). Lise öğrencilerinde kendini toparlama gücü düzeyleri ve öznel iyi oluşu artırma stratejilerinin incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 9(55), 1053-1084.
- Çıkrıkçı, N. (2020). *Ön-ergenlerde motivasyonel faktörler ile sosyal hayata entegrasyon bileşenleri arasındaki ilişkide kendini toparlama gücünün aracı ve etkileşimsel rollerinin belirlenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Trabzon Üniversitesi, Trabzon.
- Çokçoşkun, Y. ve Karahoca, D. (2019). Engelli bireylerin meslek eğitimi için bir model önerisi. *Electronic Turkish Studies*, 14(1), 395-423.
- Deci, E. L. ve Ryan, R. M. (1985a). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. New York: Plenum Press.
- Deci, E. L. ve Ryan, R. M. (1985b). The General Causality Orientations Scale: Self-Determination in personality. *Journal of Research in Personality*, 19, 109-134.
- Diğer, H. ve Yıldız, A. (2021). Engelli Bireylere Yönelik Algı Ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31(2), 807-822.
- Finnvold, J. E. (2018). Will my child ever go to a university? The link between school segregation practices and Norwegian parents' expectations for their physically disabled child. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 18(2), 103-113.
- Folkman, S. ve Lazarus, R. S. (1988). Coping as a mediator of emotion. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(3), 466-475.
- Folkman, S. ve Moskowitz, J. T. (2004). Coping: Pitfalls and promise. *Annual Review of Psychology*, 55, 745-774.
- Gençtürk, Z. ve Korkut, G. (2020). Üniversite öğrencilerinin engelli bireylere yönelik tutumlarının incelenmesi. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, 105-126.

- Gibbs, J. P. ve Martin, W. T. (1958). A theory of status integration and its relationship to suicide. *American Sociological Review*, 23(2), 140-147.
- Gull, M. ve Nizami, N. (2015). Comparative study of hope and psychological well-being among the parents of physically and intellectually disabled children. *International Journal of Modern Social Sciences*, 4(42), 143-152.
- Harris, H. (2008). Meeting the needs of disabled children and their families: Some messages from the literature. *Child Care in Practice*, 14(4), 355-369.
- Kowal, J. ve Fortier, M. S. (1999). Motivational determinants of flow: Contributions from self-determination theory. *The Journal of Social Psychology*, 139, 355-368.
- Kozan, H. İ. Ö., Bozgeyikli, H. ve Kesici, Ş. (2018). Engelsiz kent: görme engelli bireylerin kentlerde yaşadıkları problemler. *İdealKent*, 9(23), 216-235.
- Lazarus, R. S. ve Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. New York: Springer Publishing Company.
- Lincoln, Y.S. ve Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Beverly Hills, CA: Sage Publications.
- Macnab, F. (1985). *Coping: Skills, Strategies, Resources, Resilience*. Melbourne: Hill of Content.
- Mckay, M., Davis, M. ve Fanning, P. (2012). İletişim becerileri (Ö. Gelbal, Çev.) Ankara: HYB Basım Yayım.
- Morris, C. G., Maisto, A. A. ve Whitford, F. W. (2008). *Understanding psychology*. Pearson.
- Odabaş, Y. (2020). *Engelli çocuk annelerine verilen manevi bakım desteğinin manevi iyilik ve umut düzeylerini arttırmaya etkisinin değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Zonguldak.
- Olve, N. G., Roy, J. ve Wetter, M. (1999). *Performance drivers: A practical guide to using the balanced scorecard*. Chichester: Wiley.
- Öztabak, M. Ü. (2018). Engelli bireylerin meslek seçiminde etkili olan faktörlerin incelenmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 48, 21-40.

- Pak, M. (2020). Engelli kardeşi olan çocukların anneleri ile ilişkileri üzerine bir alan çalışması. *Turkish Journal of Child and Adolescent Mental Health*, 27(1), 33-39.
- Roy, M. S. (1997). Recent diversification in African greenbuls (Pycnonotidae: Andropadus) supports a montane speciation model. *Proceedings of the Royal Society of London. Series B: Biological Sciences*, 264, 1337-1344.
- Ryan, R. M. (1995). Psychological needs and the facilitation of integrative processes. *Journal of Personality*, 63(3), 397-427.
- Ryan, R. M. ve Deci, E. L. (2008). Self-determination theory and the role of basic psychological needs in personality and the organization of behavior. In O. P. John, R. W. Robbins, and L. A. Pervin (Eds.), *Handbook of personality: Theory and research* (pp. 654–678). New York: The Guilford Press.
- Saloojee, G., Phohole, M., Saloojee, H. ve IJsselmuiden, C. (2007). Unmet health, welfare and educational needs of disabled children in an impoverished South African peri-urban township. *Child: Care, Health and Development*, 33(3), 230-235.
- Taanila, A., Syrjälä, L., Kokkonen, J. ve Järvelin, M. R. (2002). Coping of parents with physically and/or intellectually disabled children. *Child: Care, Health and Development*, 28(1), 73-86.
- Watson, D., Townsley, R. ve Abbott, D. (2002). Exploring multi-agency working in services to disabled children with complex healthcare needs and their families. *Journal of Clinical Nursing*, 11(3), 367-375.
- Yelken, C., Yazıcı, H. ve Altun, F. (2020). YÖS ile üniversiteye yerleşen yabancı uyruklu öğrencilerin stresle başa çıkma stilleri, problem çözme becerileri ve yardım arama davranışları. *Yükseköğretim Dergisi*, 10(1), 27-37.
- Yılmaz, G. (2020). Mothers with disabled children: Needs, stress levels and family functionality in rehabilitation. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 34(2), 524-532.

Summary

Introduction

The focus of the studies on the needs of the disabled individuals, considered as disadvantaged groups, was the physical arrangement of the environment, the view of the society, the employment of the disabled individuals, and the family of disabled people focused on developing positive effects in the lives of disabled people. The dynamics that cause the help-seeking behaviour of individuals who can be considered disadvantaged due to their physical disability and whether they want to benefit from the services offered need to be investigated. It was another point that cannot be clarified in the literature, which affects the harmony of individuals' lives and which psychological variables are related to their social life integration. It was known that individuals who are integrated with the society feel happier. The extent to which disadvantaged individuals are integrated into social life can change their happiness levels. In field studies, there were studies examining the relationship between happiness and resilience. In the light of the literature, it can be thought that the ability of disadvantaged individuals to protect their psychological health without giving up in the face of difficulties depends on their happiness and therefore being in harmony with their social lives.

In line with theoretical and empirical assumptions, in the current study, it was aimed to assess the experiences of individuals with physical disabilities regarding the social life integration process. The direct focus on the experiences of physically disabled individuals in the evaluation of social life integration processes reflected the originality of the present study. Another unique value of this study was that the subjective psychological evaluations of disabled individuals regarding the social life integration process can be determined. Finally, it was foreseen that the comprehensive classification of the social life integration process can facilitate individuals with physical disabilities to obtain the highest level of efficiency from various services (occupation, arrangement of the physical environment, family training).

Method

The present study, based on a qualitative research approach, was phenomenological research. Physically disabled individuals attending special education and rehabilitation centres were selected as participants for this study. It was envisaged that individuals with physical disabilities who do not have comorbid mental disorders would be able to express their experiences comprehensively during the social life integration process. It was thought that focusing on the subjective experiences of physically disabled individuals will contribute to the understanding of the social life integration process. After the sampling process was completed, 22 physically disabled individuals (8 male, 14 female) participated in the study. The ages of the participants ranged from 11 to 17. It was learned that the participants did not have hearing and speech problems that could cause them to have difficulties in expressing themselves. Interview technique was applied to investigate the social life integration processes of physically disabled individuals in line with their own views. In the analysis of the data, thematic analysis technique was applied, and three main themes emerged: (i) adaptation, (ii) communication, (iii) coping.

Findings

Adaptation theme includes individual and social adaptation sub-themes. Communication theme was the theoretical expression of positive communication and communication barrier sub-themes. Under the theme of coping, the sub-themes of avoidance, struggle and seeking support became evident. The results of the research reflect in-depth evaluations of the experiences of individuals with physical disabilities in the process of social life integration.

Conclusion and Suggestions

This study aimed to examine in depth the social life integration processes among physically disabled people. The data were analysed in accordance with the thematic analysis procedures. In this direction, three themes and sub-themes related to these themes emerged. The findings obtained in this study have a unique quality. In the

literature, there was no study that evaluates the opinions of physically disabled individuals about their social life integration processes. However, it was seen that studies are carried out with the parents of physically disabled individuals who are considered as disadvantaged individuals. It can be stated that the studies that directly evaluate the views of physically disabled individuals are insufficient and that there is no study that approaches the social life integration process with the theoretical competence of this study.

It was thought that the increase in studies involving disabled individuals as participants will facilitate a more comprehensive understanding of the lives of individuals with disabilities in future studies. However, it was determined that the studies conducted with the parents of disabled individuals were mostly in cross-sectional design. Parents' evaluations of their children's social life integration processes may enable the lives of individuals with disabilities to be enriched. In future studies, it can be suggested that researchers focus on the social life integration processes among disadvantaged individuals.